

.....

СУЧАСНА ЛІНГВІСТИКА **В ІДЕЯХ І ДОСЛІДНИЦЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ**

УДК 811'42.131.1

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2026.52.6-24>**Смуцинська І.В.**

ORCID ID: 0000-0003-4980-7860

Scopus ID 58862834200

ЕВФЕМІЗМИ ТА ЕВФЕМІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМА ВИБОРУ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ І ПЕРЕКЛАДІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу художніх евфемізмів, які розглядаються як стилістична фігура пом'якшення, заміни прямих номінацій тем-табу більш нейтральними, образними аналогами відповідно до авторського задуму. Евфемізм, слідом за Жоржем Моліньє, визначається як стилістична макрофігура, яка твориться на основі інших тропів і фігур, перш за все таких як метафора, антифразис, гіпербола, антономазія. Класичним прийомом евфемізму, за С. Ульманом, визнається перифраза. Перифрастичні описові конструкції часто виступають дієвим засобом евфемізації з гумористичним ефектом.

Показано, що процеси евфемізації, притаманні сучасному дискурсу війни, політичному і медіа дискурсам, займають важливе місце і в художньому тексті, який, моделюючи реальність, пом'якшує вияв і сприйняття певних "неприємних" моментів буття. Крім пом'якшення, евфемізація виступає прийомом експресивації і створення гумористичної тональності. Через свою важливу роль в тексті евфемізм завжди фігурує в списках десяти найважливіших стилістичних фігур.

У статті також проводиться розмежування схожих фігур евфемістичного типу – простого евфемізму, літоти, металеप्су тощо. Одним із видів евфемізації визнається риторична фігура компенсації як заміна спростування негативного факту позитивним аргументом.

Процеси евфемізації в художньому контексті відіграють важливу роль і реалізуються через різні види заміни. Слова загальної семантики або слова з дифузною семантикою часто виступають заміною слів-табу. Як правило, будь-який образний засіб характеристичного типу практично завжди має евфемістичне забарвлення. Арготизми часто є результатом метафоричної евфемізації, поєднуючи евфемізацію з додатковими характеристичними функціями. Особливою базою

евфемізації виступають фразеологізми. В певному контексті евфемізм як риторична фігура може перейти в антифразис, коли слово чи висловлення починає виражати зовсім протилежне.

Евфемізація торкається і заміни та модифікації лайливих слів і вульгаризмів, важливим засобом чого виступають еліпсиси, сиглізація, усічення, верлан, морфологічні модифікації-метаплазми, по-літерна номінація тощо.

Щодо перекладу евфемізмів, не завжди існує можливість їхнього еквівалентного відтворення.

Ключові слова: евфемізм, евфемізація, перифраза, фразеологізм, вульгаризм, образний засіб, художній текст, французька мова, переклад.

Інформація про автора: Смуцинська Ірина Вікторівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова; Навчально-науковий інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Національна академія СБ України.

Електронна пошта: valerijs@ukr.net

Iryna V. Smushchynska
ORCID 0000-0003-4980-7860
Scopus ID 58862834200

EUPHEMISMS AND EUPHEMIZATION: THE PROBLEM OF CHOICE IN ARTISTIC DISCOURSE AND TRANSLATION

Abstract. The article is devoted to the analysis of artistic euphemisms, which are considered as a stylistic figure of softening, replacing direct nominations of taboo topics with more neutral, figurative analogues in accordance with the author's intention. Euphemism, following Georges Molinié, is defined as a stylistic macrofigure that is created on the basis of other tropes and figures, first of all such as metaphor, antiphrasis, hyperbole, antonomasia. Periphrasis is recognized as a classic euphemism, following S. Ullmann. Periphrastic descriptive constructions are often an effective means of euphemism with a humorous effect.

It is shown that the processes of euphemization, inherent in the modern discourse of war, political and media discourses, occupy an important place in the artistic text, which, modeling reality, softens the manifestation and perception of certain "unpleasant" moments of existence. In addition to softening, euphemization is a technique of expression and creation of a humorous tonality. Due to its important role in the text, euphemism always appears in the lists of the ten most important stylistic figures.

The article also distinguishes similar figures of the euphemistic type - simple euphemism, litotes, metalepsis, etc. One of the types of euphemism is recognized as a rhetorical figure of compensation as a replacement of refuting a negative fact with a positive argument.

Processes of euphemization in the artistic context play an important role and are realized through various types of substitutions. Words of general semantics or words with diffuse semantics often substitute for taboo words. As a rule, any figurative means of a characteristic type almost always has a euphemistic color. Argotisms are often the result of metaphorical euphemism, combining the euphemism with additional characteristic features. Phraseology is a special basis of euphemism. In a certain context, a euphemism as a rhetorical figure can turn into an antiphrasis, when a word or statement begins to express the complete opposite.

Euphemism also affects the replacement and modification of swear words and vulgarisms, an important means of which are ellipses, siglization, truncation, verlan, morphological modifications-metaplasms, literal nomination, etc.

Regarding the translation of euphemisms, it is not always possible to reproduce them equivalently.

Keywords: *euphemism, euphemization, paraphrase, phraseology, vulgarism, figurative means, artistic text, French language, translation.*

Information about author: *Smushchynska Iryna Viktorivna – doctor of philology, professor, professor of the department of theory and practice of translation of Roman languages of Mykola Zerov; Educational and scientific institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university; National Academy of the Security Service of Ukraine.*

E-mail: *valerijs@ukr.net*

Евфемізм прийнято визначати як стилістичну / риторичну фігуру, що має на меті пом'якшити грубу і жорстоку реальність, або реальність здатну викликати почуття страху і збентеження [29, р. 74], замінивши неприємне слово чи вираз або слово-табу його більш **нейтральним синонімом** [18, р. 24].

До таких тем-табу перш за все відносять **смерть, хвороби, старість і сексуальні стосунки**: *il nous a quittés, il n'est plus de ce monde, il est parti pour un monde meilleur, il avait vécu, il a disparu, s'éteindre, s'en aller, etc. (= mort); il est assez fatigué (= gravement malade); une longue maladie (= un cancer), non-voyant, malvoyant, vivre dans la nuit (= aveugle); l'âge d'or, troisième âge (= les personnes âgées), la femme d'un certain âge (= assez vieille); en costume d'Adam / d'Eve (= nu), etc., а зараз ще*

й **тему війни**: *війна* → *військовий конфлікт, спецоперація, вторгнення*; *вбити* → *ліквідувати, мінути, нейтралізувати*; *жертви війни* → *супутні втрати*, *вибух* → *хлопок*, *бавовна тощо* [див., наприклад: 12], хоча піднімаються питання щодо відсутності необхідності евфемізації теми війни [10].

Явище евфемізації зобов'язане своїм виникненням існуванню архаїчних табу, наслідки яких, зазнавши з плином часу певних змін, зберіглися й у сучасному суспільстві у вигляді забобон та обмежень на певні мовленнєві та поведінкові прояви [4, с. 5]. Сучасний медіадискурс використовує евфемістичні заміни щодо всіх видів дискримінації (національність, віра, колір шкіри, орієнтація, соціальна незахищеність тощо): *demandeur d'emploi* = *chômeur*, *la restructuration* = *mise en chômage*; *SDF* = *clochard*; *défavorisés* = *pauvres*, *maison de repos* = *hôpital*, *maison de retraite*; *personne de couleur*, *Afro-américain* = *nègre*, *opérateurs* = *ouvriers*, etc., в яких Ж.-Ж. Робрійо [29, р. 76] вбачає водночас не тільки вербальну делікатність, повагу до слабших, але й певну долю лицемірства.

Евфемізми в політичному дискурсі активно використовуються як засіб **політкоректності**, особливий риторичний прийом, що сприяє пом'якшенню негативних смислів і конотацій, уникання потенційних конфліктів, а також введення в оману суспільства. Цьому аспекту зараз присвячено досить велику кількість публікацій: так, проблеми евфемізації комунікації влади з громадськістю в публічному управлінні стали об'єктом дослідження в роботі Н. О. Євтушенко [1]; О. Шейгал, дослідивши евфемізми і дисфемізми у політичному дискурсі, дійшов висновку, що перші фіксують брехню політичної вигоди, а другі – брехню дискредитації [цит. за: 8, с. 135] тощо.

Об'єктом нашої статті є **процес евфемізації** у художньому дискурсі, його особливості, функції, засоби творення.

Під **евфемізацією** прийнято розуміти процес заміни грубих, вульгарних, образливих або занадто прямих слів і виразів, небажаних в певній комунікативній ситуації чи контексті, більш м'якими, ввічливими або завуальованими аналогами. Метою цього є бажання приховати негативну інформацію, пом'якшити

.....

ситуацію, залишитись в межах ввічливості і пристойності, уникнути називання понять-табу.

Введення цього терміну в науковий обіг пов'язують з працями з лінгвістики і стилістики видатного французького стиліста Жюля Марузо у 60-ті роки минулого століття. Пізніше він став об'єктом монографічних досліджень Андре Горака [21; 22]. Але тема залишається **актуальною** і у наш час, про що свідчить зокрема захист дисертації "*Euphémisation des tabous linguistiques*", що відбувся у Сорбонні у 2024 році [30].

Основними **методами** дослідження стали: описативний, інтерпретативний, контекстуальний і лінгвостилістичний з метою опису і аналізу ролі і функцій евфемізмів у художньому контексті.

Тенденція до евфемізації є універсальною, однак у кожній мові вона проявляється по-своєму: те, що в одній лінгвокультурі і певному історичному періоді вважається непристойним, в іншій не викликає жодних заперечень. Так, вважається, що евфемізм разом з літотою є однією з основних ознак класицизму (*Le classicisme tend tout entier vers la litote (A. Gide)*), де евфемізм часто виступає у вигляді поетичної метафори високого стилю (*Les mortels qu'ont noircis les soleils de Guinée (= les nègres)* [13, р. 198]), або є виразником прецизійності, зокрема при заміні назв частин тіла людини, природних людських потреб тощо: *aller dans un petit coin, aller où le roi va seul, aller où le roi ne va qu'à pied* (дослівно "*nimi туди, куди навіть король ходить нішкі*") = *aller aux toilettes*. Наш матеріал свідчить про те, що евфемізація спостерігається і у сучасній французькій літературі, а функції використання евфемізмів у художньому контексті пов'язані перш за все з модалізацією авторського дискурсу.

В залежності від підходів, погляди на цю фігуру різняться: хтось вважає її специфічним проявом метафори, хтось експліцитною літотою, тобто фігурою применшення [18, р. 24], хтось фігурою інтенсивності [14, р. 165; 17, р. 74], а хтось фігурою прикрашання [32, р. 104; 28], від чого залежить і бачення ролі і функцій евфемізму в дискурсі.

На нашу думку, евфемізм є перш за все **фігурою пом'якшення і заміни**, що може розумітися як у широкому сенсі слова, як родове поняття, яке може базуватися на **літоті** (" *euphémisme par litote* " [26, р. 1103]), **металепсі** чи **простому пом'якшенні** (у французькій термінології - *exténuation*); або більш вузько, як видове поняття. Є певна відмінність у ролі і функціях цих схожих між собою фігур:

мета простого **пом'якшення** – зробити висловлення нешкідливим, пом'якшити його силу, наприклад, *ce n'est pas du gâteau = c'est difficile; il n'a pas inventé l'eau tiède = il est stupide* [29, р. 75];

мета **літоти** – посилити висловлювання через економію засобів типу *il est un peu demeuré* – він повний ідіот, часто через використання заперечення: *ce n'est pas mauvais* замість " *c'est très bon* ", тобто сказати менше, а мати на увазі набагато більше [15, р. 218]; тому Н. Рікален-Пуршо [28, р. 62] вважає евфемізм фігурою якості, тоді як літоту фігурою "кількості";

металепс як підвид метонімії [29, р. 34] замінює слово чи вираз серією наслідкових метонімії, з заміною того, що передувало, наслідком і навпаки [28, р. 80, 62]: *il ne souffre plus, il a rejoint ses ancêtres = il est mort*.

У той же час "справжній" **евфемізм** дійсно пом'якшує висловлення, здатне шокувати реципієнта [29, р. 72-73]. Проілюструємо:

просте пом'якшення: "*L'atmosphère du ministère de l'Enregistrement lui devenait presque pesante*" (Marcel Aimé, *Le Passe-muraille*) – говорячи про проблеми у персонажа з керівництвом на роботі;

літота: "*Il était l'objet de plaisanteries sans fin de la part de ses camarades et la vie lui semblait moins belle*" (Marcel Aimé, *Le Passe-muraille*);

металепс: "*Hélas, nous le pleurons !*" (*l'événement qu'il est mort = pleurs comme conséquence*);

евфемізм: "*La presse n'est pas tendre pour la police*" (Borniche).

.....

Їх визначення і чітке розмежування створює проблеми для дослідника і часто залежить від суб'єктивного бачення та інтерпретації контексту твору. Так, літота як "сильне применшення об'єкта чи явища" в поезії П. Верлена у "Rhétorique amusante" [16] проф. Е. Береговської викликає запитання:

" Ecoutez la chanson bien douce

Qui ne pleure que pour vous plaire.

Elle est discrète, elle est légère:

Un frisson d'eau sur de la mousse " (Paul Verlaine, Sagesse).

На цю проблему тонкої грані між евфемізмом і літотою вказує Ж.-Ж. Робрійо [29, р.76], говорячи, що тільки аналіз контексту дозволяє не помилитися у визначенні "справжнього" смислу висловлення. Так, щоби зрозуміти слова персонажа плутовського роману Лесажа, Жиля Блаза, коли той, будучи у незручному становищі, звертається з м'якою критикою промов свого хазяїна, архієпископа Гренади, через применшувальні конструкції, натякаючи на появу певних "ментальних" проблем в останнього, треба знати широкий контекст твору: "*Puisque vous m'avez recommandé d'être franc et sincère, je prendrai la liberté de vous dire que votre dernier discours ne me paraît pas tout à fait de la force des précédents. ... Je trouve cette pièce excellente, quoiqu'un peu au-dessous de vos autres ouvrages " (Lesage, Histoire de Gil Blas, VII).*

Нарешті, ще одним підвидом евфемізації можна вважати риторичну фігуру **компенсації**, яка полягає в тому, щоби замість спростування негативного факту, компенсувати його позитивним аргументом, тобто не говорити "*це неправда*", а сказати "*може бути так, але...*". Вона дозволяє зберегти позитивний імідж людини, навіть при визнанні її певних слабких сторін. Зокрема цей прийом використовує Вольтер, говорячи про Декарта, наводячи критику, але одночасно зауважуючи, що вона не може применшити заслуг вченого: "*Ce n'est point trop dire qu'il était estimable même dans ses égarements. Il se trompa, mais ce fut au moins avec méthode et avec un esprit conséquent " (Voltaire, Lettres philosophiques, cité d'après: 29, p. 76-77).*

Оскільки "справжній" евфемізм твориться через інші фігури, його відносять до так званих **стилістичних макрофігур**, в термінології Жоржа Моліньє [14, р. 165], або **фігур думки**, які ще називають **складними тропами**, оскільки вони будуються на основі більш простих "мікрофігур". В принципі, основою для евфемізмів може виступати будь-який троп чи фігура - **метафора, метонімія, синекдоха, антифразис, перифраза, порівняння, антономазія, гіпербола** тощо [див.: 29, р. 75]:

метафора: "*Ce mari sourçonneux, qui menait d'ailleurs une vie de bâtons de chaise*" (Marcel Aimé, *Le Passe-muraille*);

метонімія: "*(il) pénètre dans les locaux de la Santé*" (Marcel Aimé, *Le Passe-muraille*) (= *dans la prison*);

антифразис: "*Un médecin ? J'attendais votre conseil. Vous êtes d'une rare intelligence*" (Cocteau) (*en s'adressant au médecin, un mauvais spécialiste*).

С. Ульман визначає **перифразу** як "**класичний прийом евфемізму**" [33, р. 196]: *dormir son dernier sommeil* = *être mort*, *il s'est éteint* = *il est mort*, *feu Saint-Antoine* = *gangrène*, etc.

З іншого боку, Ж. Марузо [24] зазначає, що евфемізм може перейти у висловлювання прямо протилежне тому, якого слід було б очікувати, тоді він стає антифразисом. Ту ж саму думку висловлює Ж. Дюбуа [19], говорячи, що евфемізм як риторична фігура може перейти в антифразис, коли слово чи висловлення почне виражати протилежне тому, що хочуть сказати: *il est très prudent* евфемістично означає *il est très peureux*. Наприклад, репліка Фігаро, якого тільки що облаяв граф, в комедії Бомарше: "*Voilà les bontés familières dont vous m'avez toujours honoré*" (Beaumarchais. *Le Barbier de Séville*, acte I, sc. 1).

На думку авторки дисертації [30], важливим засобом евфемізації виступають **еліпсиси, сиглізація і усічення**, перш за все це стосується лайливих слів і вульгаризмів: *putain* > *pute*, *PTN*; *ma gueule* > *Magl*; *salaud* > *lossa*. Хоча останній приклад є не стільки усіченням, скільки **верланом**, який, дійсно, вуалює вульгарні слова типу: *teub* (= *bite, sexe de l'homme*), *teuch* (= *chatte, sexe de la femme*), *yèch* (= *chier*), etc. [25].

До мікрофігур, засобів евфемізації, віднесемо також **метанлазми**, морфологічні модифікації лайливих слів типу "*mordiou*", "*mordemonbleu*" (*Hugo, Qyt*). Такий прийом йде ще від часів Середньовіччя, Ф. Брюно відмічав заміну в лайках слова *dieu* на *bleu*: "*Corbleu ! Morbleu ! Palsambleu !*" (*Molière, Dom Juan*).

В репліках персонажів можна зустріти модифіковані **визуки**: *Mince ! Mince alors !* замість *Merde !*; *Fiche !* замість *Foutre !*; *Nom d'un chien !* замість *Nom de Dieu !* [20, р. 274]. Автор намагається показати страх персонажа, сором, відразу тощо, не звертаючись до прямих номінацій цих емоцій і почуттів.

Особливим прийомом пом'якшення в літературі XX століття можна назвати **épellation**, по-літерну номінацію як-от *cinq lettres* (= *merde*): "*Vous, je vous dis cinq lettres*" (*Marcel Aimé, Le Passe-muraille*); *un céoène* (= *con*) [20, р. 4], *les vécés* (= *water-closet*) (*Queneau*).

Одразу зробимо ремарку, що французьке арго активно використовує евфемізми метафоричного типу: *abattre un chêne, refroidir, régler son compte* = *tuer*; *rendre ses clés, faire sa male* = *mourir*; *soulager* = *voler* [див.: 31, р. 52]. Хоча в художньому контексті такі засоби використовуються швидше для показу "брутальності" мовлення персонажа, ніж через евфемізацію: "*Bon Dieu, ces enfants de pute me laisseraient-ils rentrer chez moi en paix*" (*Vian*).

Як свідчить аналіз, дієвим засобом евфемізації з **гумористичним ефектом** виступають **перифразистичні описові конструкції**, як-от у Р. Кено, ефект посилюється через поєднання з вульгаризмами:

- "*C'est pas permis d'être aussi inintelligent que toi, tu sais ce que ça veut dire "inintelligent", espèce de con ? ...*"
- *Tu commences à t'exprimer d'une façon repoussante*" (*Queneau*).

Такі перифрази часто обіграються в контексті твору, посилюючи **гумористичне чи іронічне звучання**, наприклад:

- "*Tu crois que ton parfum naturel fait la pige à celui des rosiers. Et bien, tu te trompes...*"

• *T'entends ça ? dit la bonne femme à un ptit type à côté d'elle, probablement celui qu'avait le droit de la grimper légèrement "* (Queneau).

У Вольтера взагалі перифраза стає не стільки засобом пом'якшення, скільки дієвим засобом іронії, наприклад, перифрастична номінація тюрми: *" Des appartements d'une extrême fraîcheur, dans lesquels on n'est jamais incommodé du soleil "* (Voltaire, *Candide*, ch. 6).

Нарешті, основою евфемізму часто виступає **фразеологізм** (а не навпаки!), наприклад: *merde = mot de Cambronne, mot de cinq lettres*;

"Je roule ... avec, dans le cœur, assez de pierres pour bâtir encore quelques beaux lieux de prières " (Gary);

" Cette fois encore, le professeur ne prit pas de gants:

• *Vous ne lisez donc pas les journaux, monsieur ?" (Leroux).*

Хоча, безумовно, може спостерігатися і протилежний процес **ідіоматизації** евфемізму [про евфемізацію як семантичний і культурологічний фактор формування фразеологізмів див.: 11]. Тобто, поруч з **узусними евфемізмами** існує певна кількість **авторських "гапаксів"**, належних певному твору чи автору, які з часом можуть стати широкоживаними. Так, говорячи про стосунки Сванна і Одетти де Кресі в своєму другому романі *" Un amour de Swann "*, Марсель Пруст, використовуючи назву квітки орхідеї (героїня любила ці квіти), створює вирази *faire catleya* і *arranger les catleyas* як евфемізми до *faire l'amour*. Ця перифраза пізніше почала використовуватися поза контекстом твору як поетичний вираз [[https://fr.wikipedia.org/wiki/Cattleya#Marcel Proust](https://fr.wikipedia.org/wiki/Cattleya#Marcel_Proust)]:

" La métaphore " faire catleya " devenue un simple vocable qu'ils employaient sans y penser quand ils voulaient signifier l'acte de la possession physique – où d'ailleurs l'on ne possède rien – survécut dans leur langage, où elle le commémorait, à cet usage oublié " (Marcel Proust, *Un amour de Swann*).

Тож, певна частина фразеологічних одиниць сформувалася як результат процесу евфемізації, тобто заміни небажаної лексеми як назви певного табуйованого поняття описовим

образним виразом, більш пристойним і м'яким, і така евфемізація може стосуватися різних сфер соціального і культурного життя людини. Оказіональні індивідуально-авторські новотвори роблять евфемістичні заміни, виконуючи різні стилістичні функції, перш за все *експресивації* висловлювання.

Взагалі-то будь-який *образний засіб характеристичного типу* практично завжди буде мати *евфемістичне забарвлення*, оскільки замість прямої вказівки на певний недолік людини він образно, часто гумористично, його обіграє: *avoir un cœur d'artichaut* (дослівно, "мати серце артишоку") = *вертихвіст, віпрогон*; *rond comme une caille* – пухкенька "як перепілка"; "*(ils) suscitent ...le beau temps et la tempête*" (Erlanger), або характеристика Генріха IV як "*une sorte de don Juan solitaire*" (Erlanger), etc.

Крім того, слова загальної семантики, так звані *mots-omnibus* теж використовуються для заміни назв, пов'язаних з сексуальною сферою: *affaire, chose, machin, bazar* замість *les parties génitales*; *choser* замість *les relations sexuelles*; *un coup de pieds quelque part* замість *dans le derrière* [20, р. 323]. Багато табуйованих слів просто замінюються на слова з дифузною семантикою типу *це, воно*, слова з "*розпорошеною*" *семантикою* типу *певний, деякий, невизначений, якийсь* тощо: "*J'ai horreur des à-peu-près, des calambours, des jeux de mots...*" (Borniche);

слова і вирази широкої семантики:

"*Vous avez l'air bien triste, Gary. J'avais peur*" (Gary);

"*- Il était gai ?*

• "*Il paraissait content de la vie*" (Simenon, Maigret et l'homme au banc).

Наприклад, "прихований" евфемізм, родове поняття, на позначення сексуального бажання, що його вживає Лафонтен в творі "*La Fille*" [див.: 14, р. 166]:

"*Son miroir lui disait: "Prenez vite un mari*".

Je ne sais quel désir le lui disait aussi:

Le désir peut loger chez une précieuse" (La Fontaine).

Той самий прийом використовує Марсель Еме:

" *A Paris comme en province, il n'y avait point de femme un peu rêveuse qui n'eût le fervent désir d'appartenir corps et âme au terrible Garou-Garou* " (Marcel Aimé, *Le Passe-muraille*).

Запозичення виглядають менш грубими, тим більше якщо поруч будуть знаходитись прикметники, порівняння з позитивною конотацією; те ж саме можна сказати про **архаїзми** чи **історизми**:

"... (il) est devenu ***l'Arsène Lupin*** de l'après-guerre. Les journalistes le surnomment aussi ***le gangster intellectuel, ou le bandit bien-aimé*** " (Borniche);

" *N'ayez aucune crainte: ces pirates ont les menottes* " (Fantômas).

Нарешті, **прийоми умовчання** з використанням типографічних трьох крапок теж часто виконують евфемістичну функцію [20, р. 180], зокрема прийом ***réticence*** [18, р. 24], навісного замовчування:

" *Il faut apprendre à ce ...-là (bougre sans doute) à ne pas faire d'accroc à l'honneur d'un gentilhomme* " (Mérimée, *Chronique du règne de Charles IX, XVII*),

або **евфемістичні аббревіації** типу *f...* (= *foutre*) [20, р. 149].

В контексті для підкреслення такої функції слова, вони можуть виділятися курсивом. З метою евфемізації з тексту взагалі можуть вилучатися слова, що, на думку автора, можуть заважати сприйняттю змісту через їх неприємну конотацію або недоречність. Опушення слова-табу, яке однак домислюється в контексті, Ж.-Ж. Робрійо [29, р. 75] називає **псевдо-евфемізмом**, але більшість дослідників такі випадки розглядає як справжні евфемізми.

Як правило, говорять про **п'ять основних функцій евфемізмів**: магічно-забобонну, маскувальну, політико-ідеологічну, пом'якшувально-меліоративну і жартівливо-іронічну [9; див. також 7]. Характерними для французького художнього дискурсу є, на нашу думку, такі:

- або пом'якшити слово чи вираз, що використовується для передачі поняття, пряме вираження якого було б небажаним в

художньому контексті з певних причин (йдеться про літературу як більш ранніх періодів, так і сучасних): "*Je finis par échouer chez un ami dont les jours sont comptés, après trois opérations*" (Gary),

- або як засіб посилення виразності висловлювання, наприклад: *prostituée = courtisane, lady of the night, call girl, travailleuse du sexe, beauté fatale, punaise*,

- або як засіб створення певної гумористичної тональності (що більш притаманне сучасній французькій літературі): "*ses parents se sont retirés dans leurs appartements du ciel*" (Sartre, *Les Mots*).

У художньому дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ століть евфемізація виступає елементом мовної гри, яка функціонує не лише як стилістичний чи риторичний прийом, а й як фундаментальний принцип організації текстової реальності, зокрема в межах постмодерністського письма [3]. Д. Жаме [23] називає евфемізм і дисфемізм "вуаллю" і "прожектором", розуміючи перше як явище, що м'яко приховує реальну суть чогось, затінюючи його негативні сторони і створюючи ілюзію нейтральності.

Щодо **евфемізації в перекладі**, то тут йдеться про особливу стратегію заміни грубих чи табуйованих слів і виразів оригіналу на більш м'які чи нейтральні в цільовій мові, завдяки чому переклад виглядає більш коректним, на думку перекладача, з погляду прийнятих в суспільстві етичних і мовленнєвих норм. Цей аспект евфемізації ставав предметом обговорення в дисертації А. Марховської [4], у статтях М.М. Назаренко [6], Ю. Михайлівської [5] й інш. Перекладач, для передачі табуйованих понять, може обрати або синонім більш "високого" стилю, або нейтральний варіант, або досить грубий еквівалент, порівняймо: *спочити, упокоїтися, піти на небо, загнати в могилу, загнутися тощо*. Як правило, основними **прийомами** відтворення евфемізмів оригіналу вважаються: заміна еквівалентом-евфемізмом, метафорою, порівнянням, перифразою, через описовий переклад. І. В. Корунець [2] виділяє такі способи перекладу евфемізмів: підбір еквівалентів, описовий переклад, перифраз, прийоми додавання, конкретизації, генералізації, калькування. Як показує дослідження А. Марховської [4, с. 175-

181], евфемізм оригіналу передається в перекладі через метафору, еліпсис, фразеологізм, перифразу, синекдоху, порівняння, алюзію. Нецензурні вислови, інвективи перекладачі зазвичай відтворюють через метафори, описові конструкції, фразеологізми, антифразис [див.: 4, с. 125]. Замість *imbécile* ("недоумок") можна використати більш "м'який" варіант типу *нерозважливий*; замість табуйованих слів можна вжити більш прийнятні типу *оконфузитися*, *піти до вітру*, *приспичити* тощо.

Але одразу зазначимо, що відтворення фразеологізмів-евфемізмів іншим фразеологізмом, як того вимагав свого часу Я. Рецкер, досить часто не є можливим, оскільки кожен з них має свою "внутрішню форму" і лінгвокультурну основу. Зрозуміло, що при перекладі буде втрата й експресивного характеру, наприклад: *manger les pissenlits par la racine* (дослівно – "їсти кульбабу з коріння") – *померти і бути похованим*, вираз поширився завдяки "Знедоленим" Віктора Гюго: "*Etre mort, cela s'appelle manger des pissenlits par la racine*". Те ж саме стосується і його синонімів *passer l'arme à gauche*, *fumer les mauves*, *casser sa pipe*, etc.

Отже, в будь-якій мові сформувалася певна частина лексики і фразеологічних одиниць як результат процесу евфемізації, заміни небажаної лексеми-назви поняття-табу описовим виразом, образним засобом, більш пристойним чи м'яким синонімом. В художньому тексті евфемізми виступають засобами непрямой номінації, що відображають особливості внутрішнього світу персонажу, його мовлення і ставлення автора до можливостей їхнього показу в творі. Оказіональні індивідуально-авторські новотвори роблять евфемістичні заміни, виконуючи різні стилістичні функції, перш за все пом'якшення, експресивації висловлювання, створення гумористичної тональності. Зважаючи на специфіку художнього тексту, в ньому може міститися лексика будь-якого типу, яка однак не завжди відтворюється еквівалентно в перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Свтушенко Н.О. Евфемізація процесу комунікації між владою і громадськістю. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 19. С. 51–65.

2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003.
3. Лисенко Н. Є. Евфемізми і дисфемізми в просторі мовної гри оповідань Бернара Вербера. *Наукові записки. Філологічні науки*. 2025. Випуск 3 (214). С. 50-56.
4. Марховська А.Ю. Відтворення евфемізмів в українських перекладах іспанськомовної художньої прози: дис-я ...канд. філол. наук. К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016.
5. Михайлівська Ю. Евфемізм як проблема перекладу (на матеріалі роману Герти Мюллер "Гойдалка дихання". *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 127. Ч. 1. С. 166-172.
6. Назаренко М. М. Структурно-семантичні особливості евфемізмів та способи їх перекладу з мови оригіналу. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія": серія "Філологія"*. 2018. Вип. 2(70). С. 164–166.
7. Пайонкевич Х. П. Лінгвістичний феномен "евфемізм" та його функції. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 206-209.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006.
9. Тараненко О.О. Евфемізм. *Енциклопедія сучасної України*. 2009. URL: <https://esu.com.ua/article-18587>
10. Тараненко О. Долання евфемізації в "мові війни" українського медійного та політичного дискурсу. 2017. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16140/tararenko.pdf>
11. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови. К: Знання, 2007.
12. Харченко, О. В. Українські метафоричні евфемізми під час російсько-української війни. *Обрії друкарства*, 2023. (2(14), 90-101. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2\(14\).295247](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2(14).295247)
13. Abrégé de l'histoire de la littérature française / par J.-B. Besançon et W. Struik. 4-e édition. Groningue – Batavia: Librairie J.-B. Wolters, 1940.
14. Aquien M., Molinié G. Dictionnaire de rhétorique et de poétique. Paris: Librairie Générale Française, 2007.
15. Bacry P. Les figures de style. Paris: Editions Belin, 2000.
16. Beregovskaia E., Verger J.-M. Rhétorique amusante. 2000.
17. Beth A., Marpeau E. Figures de style. Paris: Librio № 710, 2009.
18. Boutet de Monvel M. Les procédés du discours. Pratique de la rhétorique. Paris: Editions Magnard, 1984.
19. Dubois J. et d'autres. Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage. Paris: Larousse, 1994.
20. Grevisse. Le bon usage. 12-e édition refondue par André Goosse. Paris: Duculot, 1991.
21. Horak André. L'euphémisme: entre tradition rhétorique et perspectives nouvelles. Munich: Lincom Europa, 2010.

22. Horak André. Le langage fleuri: histoire et analyse linguistique de l'euphémisme. Frankfurt am Main, Peter Lang, 2017.
23. Jamet D. Historique et procédés linguistiques de l'euphémisme. *Empreintes de l'euphémisme. Tours et détours* / D. Jamet, M. Jobert. Paris: L'Harmattan. <https://hal.science/hal-01395558v1/document>, 2010.
24. Marouzeau Jules. Lexique de la terminologie linguistique. Paris, Librairie orientaliste Paul Geuthner, 1969.
25. Merle Pierre. Argot, verlan et tchatches. Toulouse: Editions Milan, 2006.
26. Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique / par A. Rey et J. Rey-Debove. P.: Le Robert, 1987.
27. Proust: https://fr.wikipedia.org/wiki/Cattleya#Marcel_Proust
28. Ricalens-Pourchot N. Lexique des figures de style. 2e édition. Paris: Armand Colin, 2011.
29. Robrieux J.-J. Les figures de style et de rhétorique. Paris: Dunod, 1998.
30. Sijia Pang. Euphémisation des tabous linguistiques - étude sur corpus numérique (français et chinois). Paris III: Université de la Sorbonne nouvelle, 2024.
31. Smouchtchynska I. Lexicologie française. Kiev: Editions Dmitry Burago, 2015.
32. Suhamy H. Les figures de style. 5-e édition. Paris: PUF, 1992.
33. Ullmann S. Précis de sémantique française. 3-e édition. Berne: Editions A. Francke, 1965.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- (1) Aimé Marcel. Le Passe-muraille.
- (2) Beaumarchais. Le Barbier de Séville.
- (3) Borniche Roger. L'Indic.
- (4) Cocteau Jean. Les enfants terribles.
- (5) Erlanger Philippe. L'étrange mort de Henri IV.
- (6) Gary Romain. Chien blanc.
- (7) Hugo Victor. Quatrevingt-treize.
- (8) Hugo Victor. Les Misérables.
- (9) La Fontaine. Fables.
- (10) Leroux Gaston. Le Fauteuil hanté.
- (11) Lesage. Histoire de Gil Blas.
- (12) Molière. Dom Juan.
- (13) Mérimée. Chronique du règne de Charles IX.
- (14) Proust Marcel. Un amour de Swann.
- (15) Queneau Raymond. Zazie dans le métro.
- (16) Sartre J.-P. Les Mots.
- (17) Simenon G. Maigret et l'homme au banc.
- (18) Souvestre P., Allain M. Fantômas.

- (19) Verlaine Paul. Sagesse.
- (20) Vian Boris. Les morts ont tous la même peau.
- (21) Voltaire. Candide.
- (22) Voltaire. Lettres philosophiques.

REFERENCES

1. Yevtushenko, N.O. (2023). *Euphemization of the process of communication between the authorities and the public*. [Evfemizatsiya protsesu komunikatsiyi mizh vladoyu i hromads'kisty]. *Publichne upravlinnya ta rehional'nyy rozvytok*. № 19, 51–65 [in Ukrainian].
2. Korunets, I. V. (2003). *Theory and practice of translation (aspect translation)*. [Teoriya i praktyka perekladu (aspektnyy pereklad)]: pidruchnyk. Vinnytsya: Nova Knyha [in Ukrainian].
3. Lysenko, N. Ye. (2025). *Euphemisms and dysphemisms in the language game of Bernard Werber's stories*. [Evfemizmy i dysfemizmy v prostori movnoyi hry opovidan' Bernara Verbera]. *Naukovi zapysky. Filolohichni nauky*. 3 (214), 50-56 [in Ukrainian].
4. Markhovska, A.Yu. (2016). *Reproduction of euphemisms in Ukrainian translations of Spanish-language literary prose* [Vidtvorennya evfemizmv v ukrayins'kykh perekladakh ispans'komovnoyi khudozhn'oyi prozy]: dys-ya ...kand. filol. nauk. K.: KNU imeni Tarasa Shevchenka [in Ukrainian].
5. Mykhaylivska, Yu. (2014). *Euphemism as a problem of translation (based on the material of Gerta Müller's novel "The Swing of Breath")*. [Evfemizmy yak problema perekladu (na materiali romanu Herty Myuller "Hoydalka dykhannya")]. *Inozemna filolohiya*. 127. CH. 1, 166-172 [in Ukrainian].
6. Nazarenko, M. M. (2018). *Structural and semantic features of euphemisms and methods of their translation from the original language*. [Strukturno-semantychni osoblyvosti evfemizmv ta sposoby yikh perekladu z movy oryhinalu]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya": seriya "Filolohiya"*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA. Vyp. 2(70), 164–166 [in Ukrainian].
7. Payonkevich, H. P. (2014). *Linguistic phenomenon "euphemism" and its functions*. [Linhvistychnyy fenomen "evfemizmy" ta yoho funktsiyi]. *Odes'kyi linhvistychnyy visnyk*. Vyp. 4. 206-209 [in Ukrainian].
8. Selivanova, O. (2006). *Modern linguistics: a terminological encyclopedia*. [Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya]. Poltava: Dovkillya-K [in Ukrainian].
9. Taranenko, O.O. (2009). *Euphemism*. [Evfemizmy]. *Entsyklopediya suchasnoyi Ukrayiny*. <https://esu.com.ua/article-18587> [in Ukrainian].
10. Taranenko, O. (2017). *Overcoming euphemism in the "language of war" of Ukrainian media and political discourse*. [Dolannya evfemizatsiyi v "movi viyny" ukrayins'koho mediynoho ta politychnoho dyskursu].

<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/apr/16140/tararenko.pdf> [in Ukrainian].

11. Uzhchenko, V.D., Uzhchenko, D.V. (2007). *Phraseology of the modern Ukrainian language*. [Frazеолоhiya suchasnoyi ukrayins'koyi movy]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].

12. Kharchenko, O. B. (2023). *Ukrainian metaphorical euphemisms during the Russian-Ukrainian war*. [Ukrayins'ki metaforichni evfemizmy pid chas rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny]. *Obriyi drukarstva*, (2(14), 90-101. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2\(14\).295247](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2(14).295247) [in Ukrainian].

13. *Abrégé de l'histoire de la littérature française* / par J.-B. Besançon et W. Struik (1940). 4-e édition. Groningue – Batavia: Librairie J.-B. Wolters [in French].

14. Aquien, M., Molinié, G. (2007). *Dictionnaire de rhétorique et de poétique*. Paris: Librairie Générale Française [in French].

15. Bacy, P. (2000). *Les figures de style*. Paris: Editions Belin [in French].

16. Beregovskaïa, E., Verger, J.-M. (2000). *Rhétorique amusante* [in French].

17. Beth, A., Marpeau, E. (2009). *Figures de style*. Paris: Librio № 710 [in French].

18. Boutet de Monvel, M. (1984). *Les procédés du discours. Pratique de la rhétorique*. Paris: Editions Magnard [in French].

19. Dubois, J. et d'autres (1994). *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*. Paris: Larousse [in French].

20. Grevisse (1991). *Le bon usage*. 12-e édition refondue par André Goosse. Paris: Duculot [in French].

21. Horak, André (2010). *L'euphémisme: entre tradition rhétorique et perspectives nouvelles*. Munich: Lincom Europa [in French].

22. Horak, André (2017). *Le langage fleuri: histoire et analyse linguistique de l'euphémisme*. Frankfurt am Main, Peter Lang. [in French].

23. Jamet, D. (2010). *Historique et procédés linguistiques de l'euphémisme. Empreintes de l'euphémisme. Tours et détours* / D. Jamet, M. Jobert. Paris: L'Harmattan. <https://hal.science/hal-01395558v1/document> [in French]

24. Marouzeau, Jules (1969). *Lexique de la terminologie linguistique*. Paris, Librairie orientaliste Paul Geuthner [in French].

25. Merle, Pierre (2006). *Argot, verlan et tchatches*. Toulouse: Editions Milan [in French].

26. Petit, Robert (1987). *Dictionnaire alphabétique et analogique* / par A. Rey et J. Rey-Debove. P.: Le Robert [in French].

27. Proust: https://fr.wikipedia.org/wiki/Cattleya#Marcel_Proust [in French].

28. Ricalens-Pourchot, N. (2011). *Lexique des figures de style*. 2e édition. P.: Armand Colin [in French].

29. Robrieux, J.-J. (1998). *Les figures de style et de rhétorique*. Paris: Dunod [in French].

30. Sijia, Pang (2024). *Euphémisation des tabous linguistiques - étude sur corpus numérique (français et chinois)*. Paris III: Université de la Sorbonne nouvelle [in French].
31. Smouchtchynska, I. (2015). *Lexicologie française*. Kiev: Editions Dmitry Burago [in French].
32. Suhamy, H. (1992). *Les figures de style*. 5-e édition. Paris: PUF [in French].
33. Ullmann, S. (1965). *Précis de sémantique française*. 3-e édition. Berne: Editions A. Francke [in French].

RESOURCES

- (1) Aimé Marcel. *Le Passe-muraille*.
- (2) Beaumarchais. *Le Barbier de Séville*.
- (3) Borniche Roger. *L'Indic*.
- (4) Cocteau Jean. *Les enfants terribles*.
- (5) Erlanger Philippe. *L'étrange mort de Henri IV*.
- (6) Gary Romain. *Chien blanc*.
- (7) Hugo Victor. *Quatrevingt-treize*.
- (8) Hugo Victor. *Les Misérables*.
- (9) La Fontaine. *Fables*.
- (10) Leroux Gaston. *Le Fauteuil hanté*.
- (11) Lesage. *Histoire de Gil Blas*.
- (12) Molière. *Dom Juan*.
- (13) Mérimée. *Chronique du règne de Charles IX*.
- (14) Proust Marcel. *Un amour de Swann*.
- (15) Queneau Raymond. *Zazie dans le métro*.
- (16) Sartre J.-P. *Les Mots*.
- (17) Simenon G. *Maigret et l'homme au banc*.
- (18) Souvestre P., Allain M. *Fantômas*.
- (19) Vian Boris. *Les morts ont tous la même peau*.
- (20) Voltaire. *Candide*.
- (21) Voltaire. *Lettres philosophiques*.

Дата надходження до редакції – 12.04.2026

Дата затвердження редакцією – 28.04.2026

Ця публікація ліцензована на умовах Creative Commons Attribution 4.0 International License